

KITAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

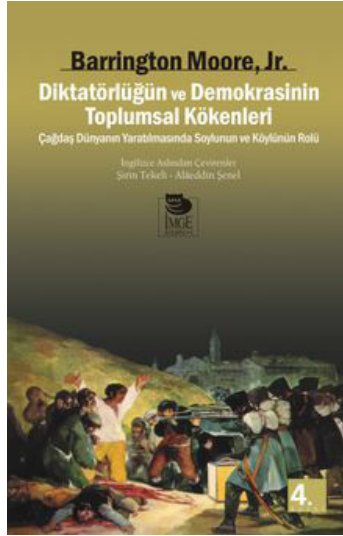
Copyright@Author(s) - Available online at dergipark.org.tr/en/pub/igusbdt.
Content of this journal is Licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND) International License.

Kitap İncelemesi-1: Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri: Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü

Book Review-1: Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World

Hazırlayan

Emrah UZUN

Yazar: Barrington MOORE, Jr.

Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri: Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü

(Çev. Alâeddin Şenel, Şirin Tekeli), İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2016, 709 s.

ISBN: 9789755333847

Öz

Bu çalışma, Barrington Moore Jr.'un klasik eseri Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri: Çağdaş Dünyanın Yaratılmasında Soylunun ve Köylünün Rolü adlı yapıtını karşılaştırmalı, eleştirel ve kuramsal bir perspektifle değerlendirmektedir. Moore'un temel iddiası, modern siyasal rejimlerin (demokrasi, faşizm, komünizm) ortaya çıkışında kırsal sınıf yapılarının ve bu yapıların tarihsel ilişkilerinin belirleyici olduğudur. Yazar, İngiltere, Fransa, ABD, Çin, Japonya ve Hindistan örnekleri üzerinden tarihsel tipolojiler üretmekte ve bu süreci sınıf ittifakları, toprak düzenlemeleri ve köylü hareketleri üzerinden açıklamaktadır. Çalışmada Moore'un Marksist ve Weberyen yönelimleri, onunla aynı eksende konumlanan Theda Skocpol, Jack A. Goldstone ve Michael Mann gibi sosyal bilimcilerle olan teorik diyalogu çerçevesinde ele alınmıştır. Bununla birlikte, Margaret Somers ve Jeffrey Paige gibi düşünürlerin sunduğu eleştiriler üzerinden eserin yapısal sınırlılıklarına da dikkat çekilmiştir. İnceleme sonucunda, Moore'un yapıtı tarihsel-sosyolojik analiz geleneği içinde hâlâ güncelliğini koruyan, siyasal

Doktora Öğrencisi, İstanbul Gelisim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye.
✉ emrahuzn7@gmail.com

Emrah UZUN, "Book Review-1: Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World", Istanbul Gelisim University Journal of Social Sciences, 13 (1), 2026, pp. 355-360.

rejimlerin kökenini sorgulayan ve toplumsal sınıf yapılarının etkisini kavramsallaştırmada etkili bir çerçeveye sunan bir başyapıt olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Barrington Moore, siyasal rejimler, demokrasi, devrim, sınıf ilişkileri, karşılaştırmalı tarihsel sosyoloji, otoriterleşme

Abstract

This study offers a comparative, critical, and theoretical evaluation of Barrington Moore Jr.'s classic work *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*. Moore's central argument is that rural class structures and their historical relations have been decisive in the emergence of modern political regimes—namely, democracy, fascism, and communism. The author develops historical typologies through case studies of England, France, the United States, China, Japan, and India, explaining the process through class alliances, land arrangements, and peasant movements. Moore's Marxist and Weberian orientations are analyzed within the framework of his theoretical dialogue with social scientists such as Theda Skocpol, Jack A. Goldstone, and Michael Mann, who are positioned within the same intellectual trajectory. Additionally, the structural limitations of the work are highlighted through critiques posed by scholars like Margaret Somers and Jeffrey Paige. The review concludes that Moore's book remains a seminal work within the tradition of historical-sociological analysis, providing a compelling framework for questioning the origins of political regimes and conceptualizing the impact of social class structures.

Keyword

Barrington Moore, political regimes, democracy, revolution, class relations, comparative historical sociology, authoritarianism

Yazarın Hayatı ve Akademik Kariyeri

Barrington Moore Jr. (1913–2005), 20. yüzyıl siyaset sosyolojisi ve tarihsel sosyoloji alanlarının en etkili düşünürlerinden biridir. Harvard Üniversitesi Rusya Araştırmaları Merkezi'nde uzun yıllar görev yapan Moore, özellikle tarihsel karşılaştırmalı yöntemle yaptığı rejim analizleriyle tanınır.

Max Weber'in yöntemsel araçlarını Karl Marx'ın sınıf teorisiyle birleştirerek özgün bir senteze ulaşmıştır (McCormick, 2000). Moore'un akademik yolculuğu Williams College'da felsefe ve klasik filoloji eğitimiyle başlamış, Yale Üniversitesi'nde sosyoloji doktorasıyla devam etmiştir. Fakat onu özel kılan yalnızca teorik donanımı değil, aynı zamanda ampirik tarihsel malzemeye duyduğu yoğun ilgidir. En bilinen eseri olan *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World* (1966), bu yaklaşımın en güçlü örneklerinden biridir. Kitap yayımlandıktan kısa süre sonra Woodrow Wilson Vakfı Ödülü (1967) ve American Sociological Association Maclver Ödülü (1968) ile onurlandırılmıştır.

Moore bu eserinde siyasal rejimlerin kökenini anlamak için sadece burjuvaziye değil, kırsal yapıların, özellikle de aristokrasi ve köylü sınıfının rollerini analiz etmenin zorunlu olduğunu savunur. Ona göre demokrasi, faşizm ya da komünizm gibi modern rejimlerin doğuşu, bu sınıflar arasındaki tarihsel ilişkilerin ve ittifakların bir sonucudur.

Modernleşme teorilerinin aksine Moore, tek doğrultulu bir gelişim çizgisi çizmez. Aksine, farklı tarihsel koşulların farklı sonuçlar doğurduğunu öne sürerek çoklu modernite yollarına dikkat çeker. İngiltere, Fransa, ABD gibi ülkeler "burjuva devrimi" yoluyla demokrasiye ulaşırken; Almanya ve Japonya'da "yukarıdan devrim" yoluyla otoriter rejimler, Çin ve Rusya'da ise "köylü devrimi" yoluyla komünist sistemler ortaya çıkmıştır.

Moore'un düşüncesinde karamsarlık belirgindir. Ona göre toplumsal dönüşüm neredeyse her zaman şiddet içerir ve barışçıl yollarla reform, ancak belirli tarihsel koşullar varsa mümkündür. Bu bağlamda Moore'un çalışmaları sadece akademik değil, etik ve siyasal anlamda da önemli sorular sorar: İnsanlar neden itaat eder? Ne zaman isyan eder? Bu sorular, onun sonraki çalışmaları olan *Injustice* (1978) ve *Moral Purity and Persecution in History* (2000) kitaplarında da izlenebilir.

Kitabın Amacı, Kuramsal Çerçevesi ve Araştırma Soruları

Barrington Moore Jr.'un *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World* (1966) adlı eseri, modern siyasal rejimlerin oluşumuna dair büyük bir tarihsel-sosyolojik açıklama sunar. Kitabın temel amacı, demokrasilerin, faşist rejimlerin ve komünist diktatörlüklerin kökenlerini açıklarken; özellikle kırsal sınıf yapıları (toprak aristokrasisi, köylüler ve burjuvazi) ile bu yapılar arasındaki tarihsel ilişkileri merkezine almaktır.

(Moore, 1966).

Moore'un temel iddiası şudur: Siyasal modernleşmenin farklı yolları vardır ve bu yolların her biri, ülkelerin tarımsal üretim ilişkileri ve sınıf dinamikleriyle sıkı sıkıya bağlantılıdır. Bu bağlamda Moore üç temel "modernleşme rotası" tanımlar:

Burjuva devrimi üzerinden demokrasi (İngiltere, Fransa, ABD);

Yukarıdan devrim yoluyla faşizm (Almanya, Japonya);

Köylü devrimi yoluyla komünizm (Çin, Rusya)

Moore'a göre demokratik rejimlerin doğuşu ancak toprak aristokrasisinin ya tasfiye edilmesi ya da burjuvazi ile işlevsel bir uzlaşma kurmasıyla mümkün olmuştur. Buna karşılık, toprak sahibi sınıfın egemenliğini sürdürdüğü ve burjuvazinin zayıf kaldığı örneklerde (örneğin Japonya'da) otoriter-faşist modeller gelişmiştir. Köylülerin bağımsız ya da örgütlü hareket ettiği yerlerde (Çin, Rusya) ise devrimci sosyalist modeller ortaya çıkmıştır (Skocpol, 1973).

Bu kuramsal çerçeve, hem Marksist hem de Weberyen öğeler taşır. Moore, ekonomik altyapının siyasal üstyapıyı belirlemedeki etkisini vurgularken, ideolojik ve kurumsal değişkenleri tamamen dışlamaz. Özellikle "devrim" olgusunu değerlendirirken hem yapısal koşullara hem de aktörlerin stratejik davranışlarına yer verir. Fakat Moore'un yapısal analizinde esas olan, toplumsal sınıfların tarihsel rolleridir (Paige, 1997).

Kitap, sadece bir karşılaştırmalı tarih çalışması değil, aynı zamanda şu temel araştırma sorularına yanıt arar:

Modern demokratik rejimler neden bazı ülkelerde gelişmiş, bazılarında ise otoriter veya totaliter sistemler hâkim olmuştur?

Toprak sahibi aristokrasi, burjuvazi ve köylü sınıfı arasındaki ilişkiler, bu farklı siyasal rejimlerin gelişmesinde nasıl bir rol oynamıştır?

Köylü isyanları, yukarıdan modernleşme girişimleri ve dış müdahaleler arasında nasıl bir etkileşim söz konusudur?

Moore'un metodolojisi, kapsamlı tarihsel karşılaştırmaya dayanır. Bu yaklaşım, özellikle tarihsel sosyoloji ve siyaset bilimi alanlarında daha sonra gelişecek olan devlet-merkezli analizlerin önünü açmıştır (Skocpol, 1979). Theda Skocpol'un ifadesiyle, Moore'un çalışması "devrimlerin kökenleri konusunda sınıf koalisyonlarına dayalı güçlü ama zaman zaman determinist bir açıklama sunar" (Skocpol, 1973, s. 4).

Ancak bu açıklamanın mutlak olmadığını belirtmek gerekir. Örneğin Valenzuela (1992), Latin Amerika bağlamında Moore'un modeliyle açıklanamayan demokratikleşme örneklerinin bulunduğunu belirtmiş ve dışsal faktörlerin (örneğin Soğuk Savaş ve ABD müdahaleleri) de dikkate alınması gerektiğini savunmuştur. Benzer şekilde Paige (1997), Orta Amerika'daki devrimci süreçlerin Moore'un varsayımlarıyla çelişebileceğini öne sürmüştür.

Sonuç olarak, Moore'un temel katkısı, siyasal rejimlerin sadece siyasal kurumlarla değil, tarihsel sınıf ilişkileriyle şekillendiğini göstermesidir. Bu yönüyle *Social Origins*, tarihsel materyalizmin güncellenmiş, eleştirel ve karşılaştırmalı bir yorumu olarak değerlendirilebilir.

Moore'un İngiltere anlatısı oldukça çarpıcı bir iddia ile başlar: Sanıldığı gibi "barışçıl bir geçiş" yaşanmamıştır; aksine, şiddet bu sürecin içindedir ama sonradan "unutulmuştur" (Moore, 1966, s. 3–30). Burjuvazinin aristokrasi ile kurduğu erken dönemden gelen pragmatik koalisyon sayesinde, İngiltere hem kapitalizmi hem de parlamenter demokrasiyi mümkün kılmıştır. Bizce burada dikkat çeken şey, Moore'un "şiddeti yapısal bir sessizlik" olarak okuması. Ancak bu yorumda devletin rolü biraz gölgede kalıyor. Skocpol'un (1973) da belirttiği gibi, Moore'un İngiltere anlatısı devletin bağımsız kapasitesini göz ardı edebiliyor.

Fransa için Moore, 1789 devrimini klasik anlamda bir burjuva devrimi olarak okur. Ancak bu süreç, köylülüğün hem devrimci bir özneye dönüştüğü hem de karşı-devrimci bir güce evrildiği karmaşık bir seyir izler. Vendee Ayaklanması gibi örnekler, Moore'a göre köylülüğün her zaman "devrimci" olmadığını gösterir (Moore, 1966, s. 70–100). Bu yorum önemli, çünkü geleneksel Marksist anlatılar köylülerin devrimde homojen bir kitle olduğunu varsayma eğilimindedir. Fakat Moore'un Fransa analizi, köylülüğü çelişkili bir sınıf olarak okumasıyla özgünlük kazanır.

ABD analizi, Moore'un en tartışmalı bölümlerinden biridir. Amerikan İç Savaşı'nı "son burjuva devrimi" olarak tanımlar (Moore, 1966, s. 101–150). Ancak bu demokratikleşme, köleci Güney'in tasfiyesinden ibarettir. Siyahların eşit yurttaşlık kazanımı ise Moore'un analizinde neredeyse hiç yer bulmaz. Bu noktada bizce ciddi bir sorun var: ırkçılığın yapısal niteliği göz ardı edilmiş. Jeffrey Paige (1997) ve daha birçok eleştirmen, bu Amerikan "istisnacılığının" Moore'un çerçevesiyle yeterince açıklanamadığını öne sürer. Katılıyoruz.

Moore, Japonya'yı "yukarıdan modernleşme" modelinin prototipi olarak sunar. Meiji Restorasyonu sırasında aristokrasi ayakta kalır, burjuvazi ise onunla ittifak kurar. Bu durum, burjuva devrimi değil; tam anlamıyla bir "konservatif

restorasyon” yaratır. Sonuç: devlet destekli bir faşizm (Moore, 1966, s. 275–314). Burada devletin kurumsal-askerî kapasitesinin önemi büyük ama Moore bunu da doğrudan sınıf ilişkileriyle açıklamaya çalışıyor. Yine de, bu bölüm Marksist gelenekten gelen biri için oldukça açıklayıcı ve tarihsel olarak sağlam.

Çin bölümü Moore’un belki de en çok alıntılanan kısmıdır. Burjuvazinin yokluğunda, köylüler Komünist Parti’nin önderliğinde devrimin taşıyıcısı olmuştur. Bu, klasik Marksist anlatının dışına çıkan bir okuma ve bu yönüyle Moore’un özgünlüğünü ortaya koyar (Moore, 1966, s. 178–275). Ancak Moore’un Çin anlatısında da eleştiriye açık yanlar var: köylülerin örgütlenmesi ve ideolojik dönüşümü oldukça mekanik aktarılıyor. Yine de bize göre bu bölüm, “köylüler devrimci olamaz” mitini yıkması açısından etkileyici.

Hindistan bölümü ise daha farklı: burada ne büyük bir devrim ne de yukarıdan bir faşistleşme var. Moore’a göre Hindistan’daki geçiş, aristokrasi ile burjuvazi arasındaki anlaşma ve Gandhi’nin öncülüğünde “şiddetsiz modernleşme” ile gerçekleşmiştir (Moore, 1966, s. 314–385). Ancak Moore bu süreci oldukça karamsar değerlendirir: ona göre Hindistan’ın demokrasisi, gerçek bir sınıfsal çözülmeye dayanmamıştır. Bu analiz önemli, ama burada da bizce Hindistan’daki kast sistemi gibi içsel kültürel dinamikler yeterince ele alınmıyor.

Literatürle Diyalog ve Akademik Katkıları

Barrington Moore Jr.’un *Social Origins of Dictatorship and Democracy* adlı eseri, sadece altı ülkenin tarihini karşılaştırmalı olarak inceleyen bir siyasal tarih çalışması değil; aynı zamanda 20. yüzyılın en etkili sosyal bilim kuramlarıyla kurulan yoğun bir entelektüel diyalogdur. Aslında biz bu eseri, bir tür “karşı-modernleşme teorisi” olarak okumayı tercih ediyoruz.

Çünkü Moore, hem Walt Rostow gibi teleolojik ilerleme varsayımlarını hem de Huntington gibi otoriter istikrarıcı yaklaşımları reddederken, farklı modernleşme rotalarının tarihsel olarak eşitsiz ve çatışmalı biçimlerde ortaya çıkabileceğini ortaya koymuştur (Skocpol, 1973, s. 3–6). Moore’un en çok ilişkilendirildiği iki büyük düşünür Karl Marx ve Max Weber’dir. Moore, tıpkı Marx gibi üretim ilişkilerini ve sınıf mücadelelerini tarihsel değişimin temel itici gücü olarak kabul eder. Ancak onun yöntemi saf bir ekonomik determinizme dayanmaz. Özellikle ideolojinin, kültürel yapıların ve siyasal kurumların bağımsız etkilerini zaman zaman dikkate alması, onu Weberci bir tarihsel-sosyolojik duyarlılıkla da yakınlaştırır (McCormick, 2000, s. 592). Moore’un bu sentezci yöntemi, onu “neo-Marxist” olarak etiketleyen eleştirilerle de karşı karşıya getirmiştir (Wiener, 1976, s. 148).

Yine de dikkatli bakıldığında Moore’un Marx’tan önemli bir biçimde ayrıldığını da söyleyebiliriz: klasik Marksizm burjuvaziyi tarihsel bir devrimci sınıf olarak görürken, Moore’un analizlerinde burjuvazinin hem devrimci hem de statükocu olabileceği vurgulanır. Özellikle Almanya ve Japonya örneklerinde, burjuvazinin aristokrasiyle kurduğu ittifakların otoriter-faşist rejimlere yol açması bu açıdan önemlidir (Behr, 1966). Bu tespit, sonrasında Skocpol’un “devlet merkezli” yaklaşımlarına ve tarihsel kurumsalcılığa doğrudan ilham vermiştir.

Bu bağlamda Theda Skocpol’un Moore üzerindeki etkisi kadar, Moore’un da Skocpol’un *States and Social Revolutions* (1979) adlı çalışmasına yön verdiğini unutmamak gerekir. Skocpol, Moore’un sınıf merkezli analizine devleti dahil ederek kuramsal çerçeveyi genişletmiş, ancak aynı zamanda onu aşmıştır. Ona göre, devrimleri anlamak için sadece toplumsal sınıflara değil, devletin kurumsal kapasitesine ve uluslararası bağlamlara da bakmak gerekir (Skocpol, 1979, s. 30–35). Literatürde Moore’un yöntemine dair çok sayıda eleştiri de yapılmıştır. Örneğin Valenzuela (1992), Latin Amerika’daki örneklerin Moore’un modeline uymadığını, çünkü birçok ülkede köylü devrimi olmadan da otoriter rejimlerin ortaya çıktığını belirtmiştir. Yine Jeffrey Paige (1997), Orta Amerika örneklerinin Moore’un şematik yaklaşımını zorladığını ve bu yaklaşımın çoğu zaman fazlaca Avrupa-merkezli kaldığını ileri sürer. Bu eleştiriler bizce yerinde. Moore’un metodolojik özgüveni zaman zaman bir tür “tarihsel indirgeme” tehlikesi yaratabiliyor.

Buna karşın, Moore’un çağdaş toplumsal bilimlerdeki etkisi tartışmasızdır. Tarihsel-sosyolojik düşüncenin yeniden canlanmasında, sosyal bilimlerde karşılaştırmalı yaklaşımın meşrulaşmasında ve siyasal rejim analizlerinde sınıf temelli yorumların güçlenmesinde Moore’un izlerini net biçimde görmek mümkündür. Özellikle Goldstone, Mahoney ve Rueschemeyer gibi isimlerin devrim kuramları Moore’un temel sorularını başka biçimlerde tartışmaya devam eder. Dolayısıyla bizce *Social Origins*, yalnızca bir tarihsel analiz değil; aynı zamanda sosyal bilimlerin tarihinin kendisi içinde yazılmış eleştirel ve teorik bir klasiktir.

Eserin Akademik Alandaki Konumlanışı: Düşünsel Miras ve Kuramsal Tartışmalar

Barrington Moore Jr.’un *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri* adlı eseri, çağdaş siyaset sosyolojisinin en fazla alıntılanan ve tartışılan çalışmalarından biri olmuştur. Eserin en belirgin başarısı, siyasal rejimlerin tarihsel olarak nasıl biçimlendiğine dair büyük çaplı, karşılaştırmalı ve nedensel bir açıklama sunmasıdır. Ne var ki bu açıklama,

literatürde hem güçlü teorik yankılar uyandırmış hem de çeşitli yönleriyle kuramsal sınırlılık iddialarına konu olmuştur. Bu nedenle Moore'un çalışması, akademik alanda iki temel doğrultuda değerlendirilmiştir: (1) düşünsel mirasını geliştirmeye ve yeniden üretmeye yönelik genişletici kuramsal yaklaşımlar ve (2) yapısal, kavramsal ve metodolojik açılardan sınırlarını tartışan eleştirel perspektifler.

Kuramsal Çerçevenin Genişletilmesi ve Derinleştirilmesi

Moore'un temel katkılarından biri, siyasal rejimlerin tarihsel olarak nasıl ortaya çıktığını açıklarken sınıfsal ilişkileri merkeze almasıdır. Onun bu yaklaşımı, özellikle devrim kuramları, otoriterleşme süreçleri ve devlet-toplum ilişkileri alanlarında yoğun bir biçimde referans verilerek yeniden üretildi. Bu noktada Theda Skocpol'un *States and Social Revolutions* (1979) adlı eseri, Moore'un çerçevesini genişleten en önemli müdahalelerden biri olarak öne çıkar. Skocpol, Moore'un sınıf koalisyonlarına dayanan analizini korumakla birlikte, devleti "bağımsız bir yapı" olarak merkeze çeker. Ona göre, devrimler yalnızca alt sınıfların ayaklanmasıyla değil, devletin kurumsal kapasitesinin çöküşü ve uluslararası baskılar gibi dışsal faktörlerle de ortaya çıkar (Skocpol, 1979).

Benzer biçimde, Jack A. Goldstone'un *Revolution and Rebellion in the Early Modern World* (1991) adlı eseri, Moore'un tarihsel tipolojisini daha geniş bir nedensellik ağına yerleştirir. Goldstone'un katkısı özellikle önemlidir çünkü Moore'un "iç dinamiklere" odaklı analizini, demografik dalgalanmalar, mali krizler ve bürokratik çöküş gibi yapısal şoklarla tamamlar. (Goldstone, 1991).

Bu yorum, devrimleri çoklu nedenli süreçler olarak kavramamıza olanak tanır. Moore'un sınıf vurgulu analizine bir diğer katkı Michael Mann tarafından yapılmıştır. *The Sources of Social Power* (1986–2012) adlı dört ciltlik eserinde Mann, Moore'un ekonomik sınıflara yaptığı vurguyu koruyarak ama onu ideolojik, askerî ve siyasal güç kaynaklarıyla tamamlayarak "çoklu güç alanları" yaklaşımını geliştirir. Bu yönüyle Mann, Moore'un "toplumsal kökenler" kavramını yalnızca üretim ilişkilerine değil, daha geniş bir sosyo-politik bağlama taşımıştır (Mann, 1986).

Kuramsal ve Metodolojik Eleştiriler: Sınırları Zorlayan Açıklama Biçimi

Moore'un eserine yöneltilen eleştirilerin çoğu, onun metodolojik iddiasının gücünden kaynaklanır. Reinhard Bendix gibi tarihsel sosyologlar, Moore'un ülkeler arası karşılaştırmalarında tarihsel bağlamı fazla dışsallaştırdığını ve kimi zaman "tipolojik genellemeler" in ampirik karmaşıklıkları örttüğünü savunmuştur. Örneğin Japonya ve Almanya'nın "yukarıdan devrim" modelinde aynı kategoriye sokulması, aralarındaki tarihsel, kültürel ve siyasal farkların önemsizleştirilmesine neden olabilir.

Bir başka yapısal eleştiri Margaret Somers tarafından dile getirilmiştir. Somers'a göre Moore'un sınıf merkezli açıklama çerçevesi, siyasal kültürün, kolektif kimliklerin ve kamusal söylemin dönüşümündeki etkisini göz ardı etmektedir. Siyasal değişimin sadece yapısal dinamiklerle değil, kültürel anlam üretim süreçleriyle de belirlendiğini savunan Somers, özellikle kamusal alanın dönüşümünü anlamak için bu boyutun zorunlu olduğunu vurgular (Somers, 1993, s. 3–5). Buna ek olarak Jeffrey M. Paige'in Orta Amerika incelemeleri, Moore'un açıklama modelinin Avrupa merkezli olduğunu ve gelişmekte olan toplumların özgünlüklerini kapsamakta zorlandığını ortaya koymuştur. Paige'e göre, Latin Amerika gibi bölgelerde ne Moore'un öngördüğü biçimde köylü devrimi yaşanmıştır ne de yukarıdan modernleşmeye dayalı otoriterleşme süreçleri tam anlamıyla gerçekleşmiştir. Bu durum, Moore'un sınıf koalisyonları temelli tipolojisinin evrensellik iddiasına ciddi bir sınır çizer. Bu destekleyici ve eleştirel yaklaşımlar bir araya getirildiğinde, Moore'un eserinin akademik alandaki konumu daha açık hale gelir. Onun sunduğu açıklama biçimi tekil bir doğrultuya indirgenemez; aksine, sürekli olarak revize edilen, yorumlanan ve sorgulanan bir düşünsel miras oluşturur. Bizce de Moore'un katkısı yalnızca bir tipoloji kurmak değil, siyasal dönüşüm süreçlerini tarihsel sınıfsal ilişkiler üzerinden düşünmeye cesaret etmek olmuştur. Bu nedenle eleştiriler, eserin zayıflığına değil, tersine metodolojik iddiasının büyüklüğüne işaret eder.

Sonuç Yerine

Barrington Moore Jr.'un *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri* adlı eseri, yalnızca altı ülkenin tarihsel-siyasal evrimini karşılaştırmakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal yapılar ile siyasal rejimler arasındaki ilişkiyi çözümlenmeye yönelik güçlü bir kuramsal öneri sunar. Moore, toplumsal sınıfların (özellikle toprak aristokrasisi, burjuvazi ve köylülük) tarihsel konumları, ittifak biçimleri ve çatışma dinamikleri üzerinden rejim tipolojileri üretmiştir. Bu yaklaşım, siyasal rejimlerin gelişimini açıklarken sınıfsal konfigürasyonlara dayalı açıklama modelleri için paradigmatic bir örnek teşkil eder.

Eserin en özgün katkılarından biri, demokrasinin oluşum sürecini idealize etmeksizin, şiddetin tarihsel rolünü açık biçimde tartışmasıdır. Moore'a göre demokratikleşme süreçleri çoğunlukla kademeli reformlar sayesinde değil, devrim, iç savaş ve sınıf çatışmaları gibi zorlayıcı süreçler aracılığıyla gelişmiştir (Moore, 1966, s. xv–xx). Bu bakış açısı,

hem liberal modernleşme kuramlarının evrimci varsayımlarına hem de kültüralist siyaset yaklaşımlarına güçlü bir karşı duruş niteliğindedir.

Ancak, inceleme boyunca da tartışıldığı üzere, Moore'un kuramı tüm tarihsel örnekleri kapsamakta zorlanmıştır. Özellikle devletin kurumsal özerkliğini yeterince dikkate almaması (Skocpol, 1979), siyasal kültürün ve söylemin dışsal bir değişken gibi ele alınması (Somers, 1993), bazı durumlarda tarihsel indirgemeciliğe neden olmuştur. Yine de bu tür eksiklikler, eserin kuramsal zayıflığına değil, tarihsel kapsamının ve iddialılığının büyüklüğüne işaret eder.

Bugünden bakıldığında, Moore'un çalışması birkaç nedenle hâlâ güncelliğini korumaktadır:

Popülizm ve otoriterleşme tartışmalarında sınıf yapılarının yeniden gündeme gelmesi, Moore'un analitik çerçevesini tekrar değerli kılmaktadır.

Tarihsel-sosyolojik yöntem açısından Moore'un çalışması, niceliksel modellere karşı tarihsel derinlikli analizlerin hâlâ gerekli ve etkili olduğunu göstermektedir.

Çoklu moderniteler çağında, farklı ülkelerin farklı tarihsel yollarla siyasal rejimler inşa ettikleri kabul görürken, Moore'un tipolojisi bu çeşitliliği kavramsallaştırmak için güçlü bir başlangıç noktası sunar.

Eserin Türkiye gibi "ara model"lerde nerede konumlandırılacağı ise ayrı bir tartışma alanı açar. Ne burjuva devrimi yaşanmış ne de klasik anlamda bir köylü devrimi... Dolayısıyla, Moore'un çerçevesi sadece açıklama değil, aynı zamanda kıyaslama ve soru sorma aracı olarak değerlidir. Bu bağlamda, eser yalnızca bir kuram değil, bir sorgulama yöntemidir.

Sonuç olarak, *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri*, hâlâ üzerine düşünölmeye, eleştirilmeye ve geliştirilerek yeniden yorumlanmaya açık bir klasik metindir. Eserin sunduğu büyük tarihsel anlatı, sosyal bilimlerin karşılaştırmalı ve eleştirel geleneğini sürdürenler için vazgeçilmez bir başvuru kaynağı olmaya devam etmektedir.

Kaynaklar

BEHR, A. W. (1966). Book Review: Moore, Barrington. 1966. *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World. Political Science Quarterly*, 82(4), 625–627. <https://www.jstor.org/stable/2148084>

GOLDSTONE, J. A. (1991). *Revolution and rebellion in the early modern world*. University of California Press.

MANN, M. (1986–2012). *The sources of social power* (Vols. 1–4). Cambridge University Press.

MCCORMICK, B. L. (2000). Modernization, democracy, and morality: The work of Barrington Moore, Jr. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 13(4), 591–606. <https://www.jstor.org/stable/20020051>

MOORE, B. (1966). *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri: Modern Dünyanın Oluşumunda Lord ve Köylü*, İstanbul. [Original version: *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, Beacon Press.]

PAIGE, J. M. (1997). *The social origins of dictatorship, democracy and socialist revolution in Central America* [PDF]. University of Michigan. <https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/51172/405.pdf>

SHEEHAN, J. J. (1980). Barrington Moore on obedience and revolt. *Theory and Society*, 9(5), 723–734. <https://doi.org/10.1007/BF00162578>

SKOCPOL, T. (1973). A critical review of Barrington Moore's *Social Origins of Dictatorship and Democracy*. *Politics & Society*, 4(1), 1–30. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/003232927300400101>

SKOCPOL, T. (1979). *States and social revolutions: A comparative analysis of France, Russia and China*. Cambridge University Press.

SOMERS, M. (1993). What's political or cultural about political culture and the public sphere? *Sociological Theory*, 11(1), 1–23.

VALENZUELA, J. S. (1992). Democratic consolidation in post-transitional settings: Notion, process, and facilitating conditions. *Kellogg Institute Working Paper*, (265). https://kellogg.nd.edu/sites/default/files/old_files/documents/265.pdf

WIENER, J. M. (1976). Review of reviews: *Social Origins of Dictatorship and Democracy*. *History and Theory*, 15(2), 146–175. <https://www.jstor.org/stable/2504823>